

формування в працівників міграційних органів належного рівня правосвідомості, що включає знання власних прав, механізмів їхнього захисту та можливостей реалізації у правовому полі [5, с. 10]. Системне підвищення професійної компетентності державних службовців, у тому числі шляхом участі в освітніх програмах, тренінгах, курсах підвищення кваліфікації, дозволить не лише ефективно виконувати службові обов'язки, а й забезпечувати захист власної гідності, професійної незалежності та правових гарантій в умовах підвищених загроз.

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.04.2025 р.).
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 21.04.2025 р.).
3. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 21.04.2025 р.).
4. Корнута Л.М. Адміністративно-правові аспекти професійної компетентності публічних службовців : питання теорії та практики : монографія. Одеса, Юридика, 2024. 420 с.
5. Lederach, J. Little Book of Conflict Transformation Clear Articulation Of The Guiding Principles By A Pioneer In The Field. GOOD BOOKS. 2003. 70 p.
6. The International Civil Servant In Law And In Fact. URL: <https://www.un.org/depts/dhl/dag/docs/internationalcivilservant.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-24>

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ТА УМОВ, ЩО КОРЕЛЮЮТЬ ПРАВОМІРНІСТЬ ПОВЕДІНКИ В СУСПІЛЬСТВІ

Полонка Іванна Анатоліївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри фундаментальних юридичних дисциплін,
ПВНЗ «Буковинський університет»
м. Чернівці, Україна*

Досвід останніх років переконливо свідчить, що поступ України на шляху прогресивного розвитку можливий лише на загальноцивілізаційній демократичній основі, тісно пов'язаний із утвердженням справжніх

правових засад у суспільному житті. Слід зауважити, що право відповідає вимогам моральності лише тоді, коли його дія спрямована на конкретну особу, сприяє розвитку її особистісних (зокрема й правових) якостей, дозволяє реалізувати себе як вільного індивіда.

Людина, будучи активним суб'єктом правових відносин, не лише формує правове середовище суспільства, а й водночас розвиває себе в процесі цієї діяльності. У такому контексті право постає як своєрідний орієнтир щодо здійснення певних дій або утримання від них. Усне формулювання правових норм виступає важливим каналом соціалізації та засобом набуття громадянином уявлення про правову дійсність.

Організація правового життя, характерного для розвиненого громадянського суспільства і правової держави, не може зводитися лише до вдосконалення нормативних засобів регулювання поведінки людини, тобто до сукупності зовнішніх щодо індивіда умов, що визначають його дії.

Правомірна поведінка є реакцією на вимоги правових норм і водночас відображенням певного набору здібностей особи. Такий підхід до оцінки правомірної поведінки є важливим із практичної точки зору, адже зрозуміло, що юридичними засобами неможливо забезпечити її стійкість. Необхідно задіяти компоненти, які чинять пролонгований стабілізуючий вплив. Управління їх дією дає змогу вирішити завдання контролю та стимулювання правомірної поведінки в належному обсязі.

Фактори й умови, що прямо чи опосередковано впливають на становлення й відтворення правомірної поведінки, можна умовно поділити на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні чинники мають загальний характер, виникають і діють незалежно від волі та свідомості індивіда; натомість суб'єктивні – породжуються самою людиною та залежать від неї. Водночас зв'язок між об'єктивними й суб'єктивними факторами є набагато складнішим. Їхня роль у визначенні змісту та спрямованості вчинків особи різниться залежно від умов. Якщо йдеться про поведінку загалом, тобто про тривалу лінію правового життя індивіда, то провідну роль, ймовірно, відіграватимуть об'єктивні елементи або найбільш стійкі особистісні риси. Якщо ж розглядати окремі дії, то зрозуміти їхню мотивацію легше через призму суб'єктивних чинників.

Спробуємо окреслити об'єктивні чинники, що впливають на правомірну поведінку людини.

До факторів найзагальнішого характеру належать соціально-економічні умови життя суспільства. У країнах із високим рівнем доходів і належною системою соціального забезпечення, як правило, спостерігається вища схильність населення до правомірної поведінки. Однак між цими чинниками та безпосередньою поведінкою особи існує низка опосередкованих ланок, тому не завжди можна говорити про їхню однозначну дію. Наприклад, чимало проявів неправомірної поведінки (зловживання правом, корупція, посадові злочини) спричинені не

злиденністю чи беззахисністю правопорушників. І навпаки, більшість пересічних громадян, якщо не зазнають прямого примусу, зазвичай дотримуються принаймні елементарних норм правомірної поведінки.

Вагоме коригування впливу складових попередньої групи здійснює сформована соціальна політика, а також стан і спрямованість державної підтримки суспільства. При цьому важливо звертати увагу не стільки на обсяг матеріальних ресурсів, скільки на рівень людського розвитку. Україні варто замість еkleктичної пострадянської моделі розвивати новий стандарт сучасної суспільної стратегії, що відповідає її демографічній, культурній та економічній ситуації.

До об'єктивних чинників загального (фонового) плану належить також характер держави у всьому спектрі її конкретно-історичних і культурних ознак. Правова держава, яка функціонує у тісному взаємозв'язку з розвиненим громадянським суспільством і не сприймається як відчужена від інтересів громадян політична сила, створює значно більше передумов для формування правомірної поведінки. Така поведінка розглядається як корисна, доцільна, безумовно схвалювана та реально підтримувана.

Одним із найважливіших об'єктивних чинників, вплив якого можна вважати безпосереднім, а не лише фоновим, є чинна законодавча база, що гарантує належний стан суспільних відносин. Не потребує доведення твердження, що раціональна, зручна, оптимальна, максимально адаптована до масових правовідносин і, головне, ефективно реалізована система нормативних вимог є необхідною й у певній мірі достатньою підставою відповідності поведінки громадян нормам правомірності. В умовах її належного функціонування ступінь примусу до правомірної поведінки мінімальний, а підтримка такої поведінки за допомогою інших засобів – надзвичайно висока.

У сучасній Україні чинна нормативна база сприймається масовою свідомістю як малоефективна та незадовільна з огляду на її здатність забезпечувати належне функціонування суспільства. Попри те, що вітчизняне законодавство за рівнем розвитку не поступається законодавчим системам провідних країн, йому бракує ознак соціальної доцільності та моральної зрозумілості як інструменту організації правового життя.

До найважливіших зовнішніх передумов, які здатні суттєво підтримувати стабільну правомірну поведінку не лише конформного, а й соціально активного характеру, належить політико-правовий стан суспільства. Якщо особа має реальну можливість реалізувати закріплені Конституцією права, а в суспільстві діє стабільна система гарантій прав і свобод громадян, – поведінка людини стає стабільною, правомірною та соціально бажаною. Натомість, якщо громадянин може реалізувати свої права лише з надзусиллями та в окремих, виняткових випадках; якщо позитивний результат виглядає радше винятком, аніж правилом; якщо

юридичне закріплення основних прав поєднується з фактичним безправ'ям більшості, – тоді поведінка людини стає нестійкою, схильною до негативних стимулів, соціально небажаною, а згодом – і неправомірною.

До числа об'єктивних чинників фонового характеру слід обов'язково віднести національні риси суспільної та індивідуальної правової культури.

Тісно пов'язаним із попереднім елементом є стан суспільної моралі та загальний рівень духовності. Багато дослідників української культури відзначають виразне домінування в ній релігійних і моральних компонентів. Це свідчить про те, що політичні, економічні та правові поняття й відносини завжди узгоджуються з принципами моралі та релігійними засадами. Якщо ми розглядаємо правомірну чи неправомірну поведінку не лише як абстрактне явище, а й занурюємося в її конкретний зміст і структурні елементи, то повноцінне розуміння справжньої природи ключових стимулів і головних причин такої поведінки є неможливим без урахування моральних і духовних чинників, що визначають її внутрішню мотивацію та зовнішнє підкріплення.

Знедуховлення суспільства та розхитування моральних засад повсякденного життя людей (що й досі спостерігається в Україні) слід розглядати як суттєвий негативний чинник, який впливає на особистість і зумовлює незадовільний стан правомірної поведінки громадян.

Фактором, який можна вважати проміжним між об'єктивними та суб'єктивними елементами, є стан, зміст і спрямованість правової ідеології. Цей компонент є об'єктивним тому, що його зміст формується незалежно від свідомості та волі окремих людей; він є результатом складного переплетення державної правової політики та сформованого культурного шару суспільної правосвідомості. Водночас він має й суб'єктивний вимір, адже являє собою сукупність ідей, розрахованих на сприйняття людиною, та існує як ідеологічне утворення саме у свідомості індивідів – як ідеальні спонуки до правомірної поведінки.

Правова ідеологія, зведена лише до уявлень про ідеальне правове суспільство, має слабкий вплив. Натомість, включаючи нормативні вимоги, права, свободи та механізми їх реалізації, вона стає дієвим засобом усвідомлення цілей права і мотивації правомірної поведінки.

Такими є в загальних рисах об'єктивні умови, що тією чи іншою мірою зумовлюють правомірну поведінку особистості. Для зовнішніх передумов характерна системність впливу: кожен окремий чинник сам по собі має недостатню силу, однак у взаємозв'язку вони посилюють свою дієвість. Лише за цієї умови їхній вплив стає стійким і однозначним. На жаль, історія не знає випадків, коли кожен із цих елементів діяв би очевидно й виключно позитивно. Дійсність завжди суперечлива. Тому зробити точні висновки про ефективність системи

об'єктивних чинників формування правомірної поведінки вкрай складно. Втім, соціологічно-пізнавальну характеристику їх дії все ж можливо отримати – принаймні у вигляді узагальненої ідеологічної конструкції.

Принципово важливо пам'ятати, що саме об'єктивні чинники в сукупності, з тією чи іншою мірою безпосередності, впливають на формування низки правових якостей особистості. Ці якості є базовими суб'єктивними елементами, що зумовлюють правомірну поведінку як активну, стабільну та надійну

Підсумуємо. У контексті виявлення та аналізу чинників, що впливають на значущу з правової точки зору поведінку людини, слід розглядати правомірну поведінку в її складових компонентах значно ширше, ніж це прийнято в межах традиційної юридичної теорії. Необхідно чітко розмежовувати власне юридичні інструменти впливу на вчинки людини та загальносоціальний комплекс засобів такого впливу.

У сучасних умовах в Україні перелічені об'єктивні чинники діють як внутрішньо суперечливі: їхні позитивні та негативні аспекти здебільшого врівноважуються. Найдієвішим на сьогодні чинником залишається юридичний, хоча його вплив здебільшого обмежується лише елементарною правослухняністю.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-25>

ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НАРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ: РОЛЬ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ – ЦЕНТРІВ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Рішко Марія Іванівна

кандидат юридичних наук,

*заступник керівника проекту «Захист та пошук рішень для осіб
без громадянства, біженців та шукачів притулку у Західній Україні»
Міжнародний фонд охорони здоров'я та навколишнього середовища
«Регіон Карпат»*

м. Мукачево, Україна

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною